

el-Müsned (el-Fethu'r-Rabbâni Tertibi),
İmam Ahmed b. Hanbel,
(Çev. Rifat Oral-Süleyman Sarı),
Ensar Neşriyat, Konya 2003-

Hadis edebiyatında *Müsned*, en çok kullanılan anlamıyla, konularına bakılmaksızın hadisin ilk râvisi olan sahâbe ismine göre tertip edilen hadis mecmûalarını ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir. Böyle bir tertip ile arzulanan hedeflerden birisi de, hüküm çıkarabilmek gayesiyle bir sahâbiden rivâyet edilen hadislerin tamamını bir bütün hâlinde ezberlemektir. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i bu tür eserlerin en hacimli ve en meşhurlarından biri olarak kabul görmektedir. Bu özelliği dolayısıyla, 'müsned' kelimesi mutlak anlamda kullanıldığında Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i kastedilir. Klâsik dönemden bize intikâl eden en hacimli hadis çalışması söz konusu eserdir. Ahmed b. Hanbel'in 904 sahâbiden, 280 kadar hocası vasıtasıyla naklettiği *Müsned*, mükerrerleri ve zevâidi ile birlikte (Ahmed Muhammed Şâkir'in başlattığı Hamza ez-Zeyn'in devam ettirdiği tahrirli ve şerhli baskısına göre) 27.519 hadis ihtiva etmektedir. Bu sayıya 700 bin civârında rivayetten seçilerek ulaşılmıştır. Eserde, mükerrerleri çıkartıldığında, on bir bin kadar hadis olduğu görülür. Ayrıca *Müsned*'te Hz. Peygamber'e ulaşan 337 sülâsi rivâyet vardır.

Memnuniyetle ifade edelim ki, *Müsned*'in Türkçeye tercüme ve şerh edilmeye başlanması bu açıdan büyük önem taşımaktadır. On yılda tamamlanması ve otuz cilt olması planlanan eserin; tercüme ve şerhi DİB Konya Eğitim Merkezi öğretim görevlilerinden Rifat Oral ve Süleyman Sarı; hadislerin kontrolü Nurettin Boyacılar; genel redaksiyonu SÜ İlahiyat Fakültesi öğretim üyelerinden Orhan Çeker; dil ve üslup kontrolü ise İbrahim Demirci tarafından gerçekleştirilmektedir. Her cilde ait konu fihristi ise Ahmet Çelik tarafından hazırlanmaktadır.

Müsned'in Türkçe çevirisinde eserin fıkıh konularına göre yeniden düzenlendiği *el-Fethu'r-rabbâni* tertibi esas alınmıştır. Meşhur muhakkik Ebû Gudde ekolünün Türkiye'deki önemli temsilcilerinden birisi olan ve kendisine de uzun yıllar talebelik etmiş bulunan Nureddin Boyacılar çeviri ve şerh projesine sürekli destek olmuş ve bu çalışmanın tercüme ve açıklaması yanında, tahkik

ve tahririnin de Şuayb el-Arnaûd ve ekibinin gerçekleştirdiği 54 ciltlik *Müsned* neşrinden daha mükemmel olduğunu ifade etmiştir.

Çevirinin başında, isnad sisteminin önemine işaret etmek üzere teberriken, mütercimlerden başlayıp, Nureddin Boyacılar vasıtasıyla merhum Abdulfettah Ebû Gudde'ye ulaşan muttasıl ve müselsel bir hadise ('duâül-ferec' olarak bilinen rivayet) yer verilmiştir. Günümüzde muttasıl isnadla hadis rivayet eden âlimlerin son derece az bulunması dolayısıyla nadiren görülen, bu sebeple de ihmal edilen bir ilmî geleneği göstermesi bakımından da bu uygulama oldukça manidardır.

Tercümenin birinci cildinde öncelikle eser ve müellifi hakkında yeterli miktarda tanıtıcı bilgiler verilmiş, çeviri sırasında izlenecek yöntem ayrıntısıyla açıklanmıştır. Bu sayede eser ve çeviri ile ilgili zihinlerdeki istifhamlar daha ilk ciltten itibaren giderilmiş olmaktadır. Çalışmada dikkat çeken bir diğer husus da, gerekli yerlerde konuya dair derli toplu bilgiler vermeye yönelik olarak muhtelif makalelerin şerhe dâhil edilmesidir: Sözelimi, ilk ciltte "Hadis Okuma Yöntemi" ve aynı cildin konusuyla ilgili olarak "İslam Akaidinde Hadislerin Belirleyici Rolü", müteakip ciltlerde "İslam Fıkıhında Sünnetin Bağlayıcı Rolü", "Namazın Tarihçe ve Fonksiyonları", "Namaz ve Çocuk", "Mescitlerin Tarihçesi ve Fonksiyonları ve İlgili Hükümleri" gibi makalelere yer verilmiştir. Çeviriden her seviyedeki okuyucunun istifadesinin hedeflenmesi sebebiyle bu tür bilgilerin verilmesi oldukça faydalıdır.

Müsned'in *el-Fethu'r-Rabbâni* tertibini hazırlarken Ahmed b. Abdurrahmân el-Bennâ (ö. 1958) *Müsned*'deki hadislerin kolayca bulunabilmesi, belli bir disiplin altında sünnet boyutunun görülebilmesi, sünnetin yaşanır hâle getirilebilmesi ve ilim talebelerinin istifade edebilmesi gayesiyle fıkıh konularına göre tertip etmiştir. Tercümede de okuma ve araştırma kolaylığı olması amacıyla bu tertip esas alınmıştır.

Ayrıca okuyucunun meseleleri Ku'rân-Sünnet bütünlüğü içerisinde kavrayabilmesi, o bölümün Kur'an'da nasıl geçtiğini bir veya birkaç âyetle anımsayabilmesi için, Nevevi'nin *Riyâzu's-sâlihîn*'inde olduğu üzere, konu girişlerine o konuya dair âyetler ilave edilmiştir. Bazı bölümlere de mütercim tarafından konuyu özetleyici ve çarpıcı başlıklar açılmıştır. "Fitratın Şehadeti: Kâinatın Rabbi Allah'tır", "Kader: Her şey Allah'ın Kontrolündedir", "Allah'ın Takdiri İmkân Vermektir Zorlamak Değil", "İlmin Bir Toplumdan Alınması Felâketdir" şeklindeki başlıklar konuyu anlamayı kolaylaştırmak düşüncesiyle konulmuştur.

Ayrıca tercümede gerekli görülen yerlerde "Açıklama-Not" şeklinde çok faydalı ilâvelerde bulunulmuş, klâsik şerhlerde görüldüğü üzere, her hadisi şerh etmek yerine elzem olan yerlerde gereği kadar açıklama yapılmıştır. Yine, kısa izah gereken yerlerde "Not", izahın biraz uzun tutulduğu yerlere ise

“Açıklama” başlığı altında gerekli ek bilgiler verilmiştir. Teknik meselelere ise dipnotlarda işaret edilmiştir.

Klâsik usûlde, şerh sırasında yapılan açıklamaların, müfessirlerimizin ifadeyle -itnâb-ı mümil ve icâz-ı muhil olmaktan hâlî/bıktırıcı uzunluktan ve manayı ihlal edici kısalıktan uzak- olmasına dikkat edilmiştir. Bu esasın *Müsned*'in bu çeviri ve şerhinde de dikkate alındığını söylemek mümkündür. Özellikle ikinci ciltten itibaren başlayan İslâm fikhî bölümlerinde, bölüm sonlarına “Fikhî Hükümler” başlığı altında bölüm içinde tercüme edilen tüm hadisler dikkate alınarak o konuyla ilgili fikhî hükümler, mezhep imamları ve ekolleri başta olmak üzere müçtehid imamların mesele hakkındaki ittifak ettikleri esaslar ve ihtilâfa düştükleri konular derli toplu bir şekilde verilmiştir.

Bütün bunlara ilâveten ülkemizde yeni bir uygulama olarak konu bitimlerinde mesele tablo hâlinde sunulmaktadır. Bu tabloda okuyucu mezheplerin konuyla ilgili tüm görüşlerini ve farklı oldukları noktaları çok açık bir şekilde görebilmektedir. Bu yeni uygulama da anlama kolaylığı sağlaması yönüyle çeviri ve şerhe ayrı bir değer katmıştır.

Ayrıca eserde fıkıh veya hadis problemleri sahasına giren ve mezhepler arasında da ihtilâflı olan meselelerle ilgili rivayetler tercüme edilirken konularla ilgili kaynak eserlere başvurularak çözümlere ulaşılmaya özen gösterilmiş ve meseleler muallâkta bırakılmamıştır. Dolayısıyla okuyucu bu tercümede “abdestte tertip ve muvâlatın hükmü; deve eti veya ateşte pişmiş yiyecekleri yemek,” gibi durumlarda abdestin gerekip gerekmediği; kaza namazı meselesi ve benzeri meselelerle ilgili rivayetlerin değerlendirmesini ve fikhî sonuçlarını bulabilmektedir.

Müsned'in tercümesinin bir diğer yönünü teşkil eden tahkik ve tahrice gelince; bu konuda yapılan ilk iş, *Müsned*'in elimizdeki matbu nüshaları ve *Müsned* üzerine yapılan diğer çalışmalar arasında mukayese yapılması yanında *Müsned*'deki hadislerin geçtiği diğer hadis kitaplarındaki rivayetlerin incelenmesidir. Çeviri sırasında yapılan tahrir çalışması ise bir hadisin sıhhat açısından (sahih, hasen veya zayıf gibi) hükmünü söyleyerek diğer aslı kaynaklarda geçen yerlerinin gösterilmesidir. Bir başka ifadeyle tahrir, sened ve metin açısından hadisin incelenip, bize nasıl ulaştığının gösterilmesidir.

Ne var ki, tahkik ve tahrir, teknik/ilmî bir konu olması, erbâbına ve daha çok araştırmacılara hitap etmesi hasebiyle tercümenin dipnotlarında verilmiştir. Böyle olmakla birlikte dipnotlarda tahrice başlarken başta hadis hakkında ulaşılan hükmün verilmesi sadece erbâbı için değil bütün okuyucular için de bir fikir vermektedir.

Tercüme edilen bir eserin, bu şekilde emek veren müdakkik/titiz ve işin ehli insanların elinden geçmesi hem eser ve sahibi için büyük bir bahtiyarlık hem de okuyucu ve araştırmacılar için büyük bir kazanımdır. Zira pek çok tercü-

mede, hatta hadis kitaplarının tercümelerinde, yeni bir araştırma yapmak şöyle dursun, dipnottaki bilgileri kasten veya ihmâl dolayısıyla vermeyen, istihlakları doğru kullanamayan, geçmiş ulemânın isimlerini doğru düzgün okuyamayan, hatta hadis ilminde çok büyük hata ve gaflet sayılabilecek yanlışlar yapan pek çok mütercim varlığı da aşikârdır. Oysa *Müsned*'e yapılan tahrir, teknik ve özel kuralları olan bir ilim anlamındaki tahririn usûl ve esaslarına bağlı kalınarak kuralına göre yapılmış bir incelemedir. Eser dikkatlice incelendiğinde bu fark kolaylıkla anlaşılacaktır.

Kanaatimizce, burada genel manada cerh-ta'dil veya tahrir ilmiyle ilgili bir hususa da işaret edilmelidir: Cerh-ta'dil veya tahrir ‘subjektif/ictihâdî’ bir değerlendirmedir. Klâsik hadis ulemâsının da belirttiği üzere âlimler bu hususta *müteşeddîd*, *mutedil/mutavassıt* ve *mütesâhil* olmak üzere üç guruba ayrılırlar. Dolayısıyla, bu ayırım dikkate alınmaksızın, hadislere karşı aşırı şüpheli bir tavır içerisinde olunup, daha baştan peşinen rivayeti zayıf, hatta mevzu sayıp, görüşüne baş vurduğu âlimin tavrının müteşeddîd mi mütesâhil mi olduğuna bakmadan veya müteşeddîdlerin görüşlerini öne çıkararak o rivayeti eleştiren bilgileri alt alta sıralayıp hadisin zayıf veya mevzû olduğunu kanıtlamaya çalışan bir yaklaşımın isabetli olmayabileceği dikkate alınmalıdır. Buna karşı, bu tavra bir tepki olmak üzere, bütün hadisleri peşinen sahih saymak, rivayetlerin tümünü sahihe çıkarmak, bir eserde geçen tüm rivayetleri toptan güvenilir kabul etmek de elbette isabetli bir davranış sayılamaz.

Bu sebeple hadislerin sıhhati hakkında hüküm vermeden önce, rivayetle ilgili bilgiler, yani cerh-ta'dil âlimleri yanında konu hakkında söz sahibi ulemânın görüşleri tarafsız bir gözle incelenmelidir. Bu acele hüküm verme arzusu sonucu ortaya çıkan bir diğer zafiyet de hadislerin mütâbi veya şâhidlerinin araştırmaksızın hükme varılmasıdır. Bu iki hususun da dikkate alınarak hazırlandığı bir tahririn ardından, çalışmayı yapanın ulaştığı sonucun kabul edilip edilmemesinde tercih okuyucuya bırakılmalıdır.

Çalışma tetkik edildiğinde görülecektir ki, *Müsned*'in tahrir ve tahkikinde klâsik edebiyatın temeli olan bu ilmin ölçü ve esasları kullanılmış, hakkında söz söylenmiş bulunan rivayetlerle ilgili kadim ulemânın görüşü ayrıntılarıyla verilmiştir. Fakat *Müsned* tahririnde ümmetin icmâında ittifak ettiği Buhârî ve Müslim'in *Sahih*lerinde geçen hadislerle araştırmaya ihtiyaç duyulmaksızın sahih hükmü verilmiş ve buna eserin başında tahrir metoduyla ilgili açıklamalarda bulunulurken de işaret edilmiştir. Ayrıca, *Sahihayn* hadislerinin tahriri sırasında benimsenen bu usul gerek Türkiye’de gerekse Arap âleminde yapılan tez ve telif çalışmalarında tatbik edilmiştir.

Netice itibarıyla Türkçeye kazandırılmış bulunan *Müsned*, ilmihal bilgilerini yeterli bulmayan, hadisle amel edilmesi durumunda mezhebe muhâlefetin söz konusu olup olmadığı konusunda tereddüt geçiren, mezhebinin delillerini bilmek isteyen, fikhî ihtilafların mahiyetini öğrenmek isteyen din görevlisi ve

ilme meraklı kimseler için önemli bir çalışma niteliğindedir. Ayrıca, sade bir tercüme olmanın çok ötesinde güzellikleri bulunan eser, hadislerin tahricini de ihtiva etmesi hasebiyle yazarlar, akademisyenler, hadis araştırmacıları ve müelliflere de hitap etmektedir.

Burada kısaca özelliklerine işaret edilen *Müsned* tercüme ve şerhinin bir telif eser veya tercüme ve şerh olarak nitelendirilmesi de mümkündür. Kanaatimizce eseri Türk okuyucu açısından değerli kılan da bu özellikleridir. Dolayısıyla, elde edilecek faydalar dikkate alındığında, çalışmaya esas teşkil eden *Fethu'r-rabbâni*'nin aslına fazla müdahale edildiği ve ilâveler yapıldığı eleştirisi de fazla bir önem taşımamaktadır.

Mütercimlerin de ifadesiyle, *Müsned* saadet devrinde kare kare çekilen görüntüleri yayınlanan ve dört ayda bir devamı halka sunulacak olan bir film gibidir. Çalışma tamamlanıp kareler birleştirildiğinde ortaya Altın çağ ve devamına ait mükemmel bir görüntünün ortaya çıkacağına şüphe yoktur.

Murat ŞİMŞEK

DİB Konya Selçuk Eğitim Merkezi